

INTERVJU Z BOGDANOM OSOLNIKOM »SAJ JE ŠLO TUDI V RESNICI ZA DEMOKRATIZACIJO KOMUNICIRANJA IN SISTEMA«

Sašo Slaček Brlek, Jernej Amon Prodnik

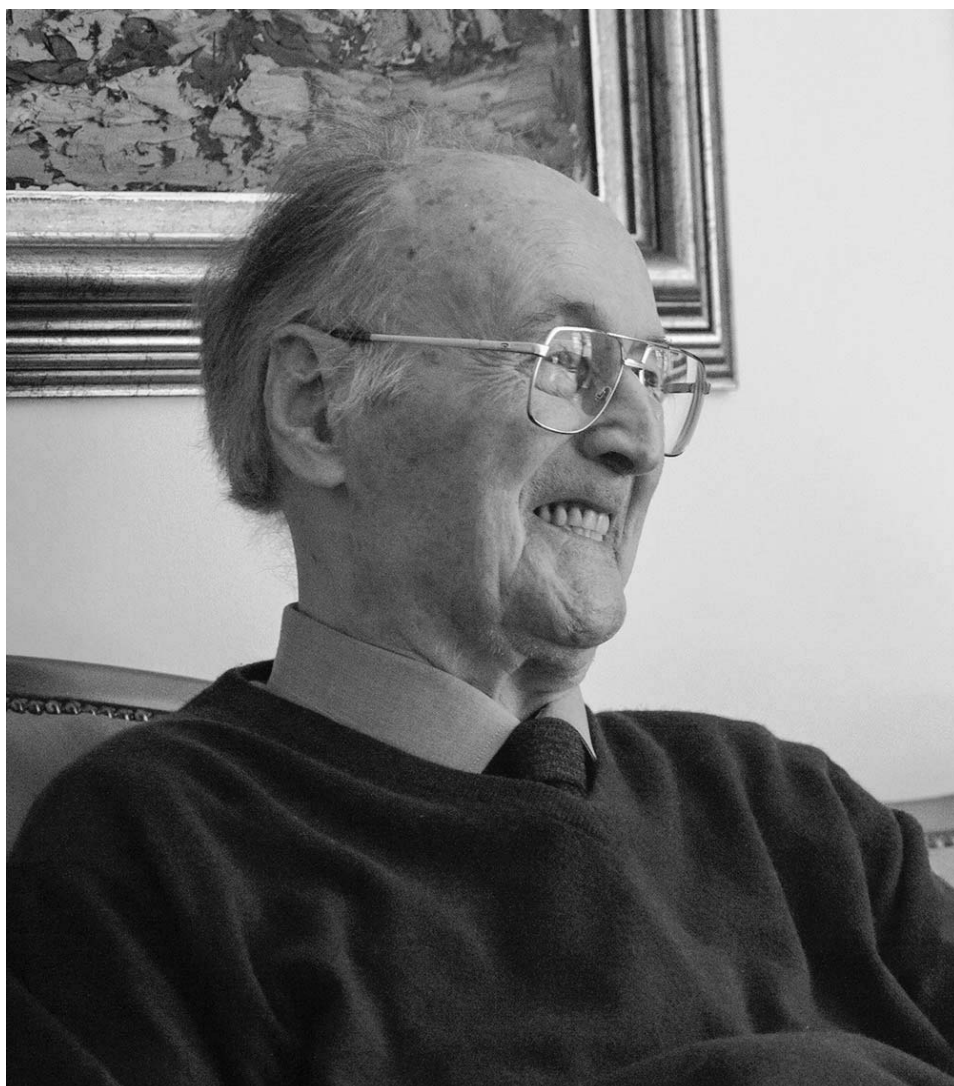

Foto: Sašo Slaček Brlek

Bogdan Osolnik je bil rojen 13. maja 1920 v Borovnici. Z novinarstvom se je začel ukvarjati leta 1942 v (takrat ilegalnem) tisku narodnoosvobodilnega boja. Po osvoboditvi je bil odgovorni urednik *Ljudske pravice*, dopisnik tiskovne agencije Tanjug, leta 1951 pa je postal direktor novo ustanovljene radijske postaje *Radio Jugoslavija*. Leta 1958 je bil izbran za sekretarja za informacije Zveznega izvršnega sveta FLRJ. V tej funkciji je med drugim vodil delo pripravljanja novega zakona o tisku in drugih oblikah informiranja, ki je leta 1960 postavil temelje za demokratizacijo tega področja javnega življenja v Jugoslaviji. Bil je pobudnik ustanovitve Jugoslovanskega inštituta za novinarstvo, ki je organiziral izobraževanje za novinarje držav v razvoju. Bil je član pripravljalnega odbora za prvo konferenco vodij držav in vlad neuvrščenih držav v Beogradu (1. septembra 1961), odgovoren za informacije, s čimer se je začela njegova dejavnost na področju komunikacij v gibanju neuvrščenih.

Leta 1962 je bil med pobudniki ustanovitve prve univerzitetne institucije za izobraževanje novinarjev v Jugoslaviji, ki je nastala v okviru današnje Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. Postal je predstojnik katedre za novinarstvo v takratni Visoki šoli za politične vede v Ljubljani, kjer je predaval predmeta Javno mnenje in Sociologija množičnih komunikacij od ustanovitve katedre za novinarstvo do leta 1966. V prvem letu je bil tudi predsednik novinarskega sveta pri katedri za novinarstvo. Sociologijo množičnih komunikacij in javnega mnenja je predaval tudi v Visoki šoli za politične vede v Beogradu.

Bil je med začetniki teoretskega in praktičnega raziskovanja javnega mnenja v jugoslovanski socialistični družbi. Med tem pionirskim delom na področju komunikologije je prišel v stik s številnimi raziskovalci medijev in komuniciranja iz drugih držav. Leta 1970 je v nemškem mestu Konstanz, ko je četrti mandat za predsednika dobil Jacques Bourquin, bil izbran za podpredsednika Mednarodne organizacije za raziskovanje komuniciranja (International Association for Mass Communication Research – IAMCR), ki je še danes bržkone najpomembnejše mednarodno komunikološko združenje. V tej vlogi je ostal vse do leta 1980, v isti organizaciji pa je bil tudi predsednik sekcije za mednarodno komuniciranje, ki jo je pomagal ustanavljati na simpoziju IAMCR v Ljubljani leta 1968. Njen namen je bil preučevanje medijev v okvirih mednarodnega sporazumevanja. Osolnik je bil aktivno soudeležen že v pripravo konference IAMCR leta 1968 v Hercegnovem, ki sta jo Kaarle Nordenstreng in Cees Hamelink v retrospektivi IAMCR ocenila kot prelomno za organizacijo. Bogdan Osolnik je poleg tega kot član Jugoslovanske nacionalne komisije za Unesco več let vodil njen odbor za informacije, stalni sodelavec odbora pa je bil tudi pozneje.

Na mednarodnem simpoziju, ki ga je v Ljubljani organiziral v sodelovanju z IAMCR in Unescom na temo informiranja in mednarodnega razumevanja, so sodelovali znanstveni delavci in novinarji iz šestindvajsetih držav. Razprava in sklepi tega simpozija so pokazali na daljnosežni vpliv novih komunikacijskih tehnologij na kulturno in družbeno življenje kot tudi na mednarodne odnose, s tem pa na potrebo po prevpraševanju obstoječega stanja na področju mednarodnih tokov informacij. Na štirinajsti generalni skupščini Unesca, ki je potekala v Parizu leta 1968, se je Osolnik na podlagi teh idej kot član jugoslovanske delegacije zavzel, da se Unesco angažira za celovito raziskovanje vpliva sodobnih komunikacij na družbeno življenje, ne samo na področju kulture, temveč tudi celotnega razvoja, in na mednarodne odnose. Tak pristop so podprle tudi kanadska, francoska in še nekatere druge delegacije, kar je vodilo do občutno aktivnejšega Unescovega programa na tem področju. Sestanek ekspertov za komuniciranje v Montrealu v okviru tega programa je odprl nove vidike za nadaljnje angažiranje Unesca na področju informacij, kar je pomembno vplivalo na razvoj pobude po *Novi informacijski in komunikacijski ureditvi* (angl. *New World Information and Communication Order* oz. NWICO).

Med dolgoletnim sodelovanjem z Unescom je bil Osolnik udeležen v vseh fazah priprave Deklaracije o temeljnih načelih prispevka množičnih občil h krepitvi miru in mednarodnega razumevanja, napredka, človekovih pravic in nasprotovanja rasizmu, apartheidu in podžiganju vojne. Aktivno je sodeloval kot koordinator delegatov iz neuvrčenih dežel in v njeni končni redakciji na generalni konferenci v Parizu leta 1978, ko je bil ta pomembni dokument sprejet s konsenzom.

Na poziv generalnega direktorja Unesca je leta 1977 postal član mednarodne komisije za raziskovanje komuniciranja, tako imenovane MacBridove komisije. Naloga komisije je bila pripraviti celovito študijo o stanju komunikacij v svetu in o politiki njihovega nadaljnjega razvoja. Rezultat dela mednarodne komisije za raziskovanje komunikacij je bilo poročilo, ki je bilo objavljeno v monografski obliki z naslovom *Veliko glasov, en svet – komuniciranje in družba*. Predsednik komisije Sean MacBride v predgovoru posebej izpostavlja prispevek Bogdana Osolnika k njenemu delu. Bil je še posebej dejaven pri elaboriranju vseh vidikov mednarodne ureditve na področju informacij in komunikacij kot procesa gradnje novih, enakopravnejših in pravičnejših odnosov, v katerih bo več svobode in dejanskih možnosti za komuniciranje med narodi in med posamezniki. Svoje poglede je razvil v študiji *Nova mednarodna informacijsko-komunikacijska ureditev* (1981), ki je bila objavljena tudi v več tujih jezikih v izdaji jugoslovanskega časopisa *Međunarodna politika*.

Na enaindvajseti generalni skupščini Unesca v Beogradu leta 1980 je Osolnik kot član jugoslovanske delegacije in koordinator skupine neuvrčenih držav prispeval k določitvi načel nove mednarodne informacijsko-komunikacijske ureditve v resoluciji o poročilu generalnega direktorja o ugotovitvah mednarodne komisije za raziskovanje problemov komuniciranja, ki je bila sprejeta s konsenzom, kot tudi k sprejemanju resolucije, s katero je bil ustanovljen mednarodni program za razvoj komunikacij.

Leta 1981 je bil izvoljen za rednega profesorja za mednarodno komuniciranje na Univerzi v Ljubljani. Sodeloval je na več domačih in mednarodnih konferencah s tega področja ter predaval na različnih tujih univerzah, med drugim na Univerzi v Leuvnu, na Karlovi univerzi v Pragi in na inštitutu za novinarstvo v Münchnu.

Kot član jugoslovanskega zveznega parlamenta od leta 1969 do 1982 se je zavzemal za vzpostavitev demokratičnega sistema komuniciranja v jugoslovanski družbi, ob tem pa ni opustil pedagoškega in publicističnega dela. V številnih člankih, objavljenih v jugoslovanskih časopisih, se je ukvarjal z vprašanjem vloge komuniciranja v samoupravni socialistični družbi, s procesom oblikovanja javnega mnenja in njegovega vpliva na družbeni razvoj, normativnega reguliranja sfere informacij, vprašanja svobode informacij in etike javne besede ter z vplivom komunikacijske tehnologije na družbeno življenje.

Kako ste se začeli zanimati za problematiko komuniciranja?

Pravzaprav sem vstopil v svet komunikacij že med drugo svetovno vojno, ko je bilo obveščanje tako pomembno, zlasti za nas kot pripadnike okupiranega naroda, ki smo bili odrezani od sveta in so nam onemogočili vsako komuniciranje v lastnem jeziku. Zasegli so nam radijske aparate, da ne bi mogli slišati mednarodnih poročil, in tako naprej.

Takrat se je v našem odporniškem gibanju seveda razvilo tudi podtalno obveščanje. Razvile so se številne tehnike za razmnoževanje, kot smo temu rekli, in tudi prave tiskarne. Imeli smo tudi široko kurirsko mrežo, ki je omogočala, da so materiali iz tiskarn prihajali med ljudi. Tako je poleg tega okupatorskega sistema potujčevanja nastal podtalni sistem protifašistične komunikacije in rekel bi, da je bila pravzaprav to prva fronta našega upora, skozi

katero je šlo veliko ljudi. Običajno se je pripadnost gibanju začela tako, da je nekdo sprejel prenašanje naših časopisov, *Poročevalca* in tako dalje, čeprav je bilo to smrtno nevarno.

Potem smo se pa seveda začeli pojavljati avtorji, ki smo postali partizanski novinarji, ne glede na to, da za to delo nismo bili priučeni. Med njimi sem bil tudi sam, saj sem tik pred koncem vojne postal tudi urednik časopisa *Ljudska pravica* s simpatičnimi sodelavci. Moj namestnik je bil Bojan Štih. Med člani redakcije so bili tudi pisatelja Miško Kranjec in Cene Kranjec ter še nekateri drugi, ki so iz patriotskih čustev sprejeli sodelovanje v časopisju.

Ali ste to delo nadaljevali tudi po koncu vojne?

Da. Konec vojne je seveda pomenil, da bomo dobili priložnost v tiskarnah, ki so zdaj prešle v naše roke, kar pa je bil seveda tudi velik preskok. Kljub vsej dobri volji nismo bili tehnično pripravljeni za prevzem sodobnih tiskarn in smo se začeli pripravljati za novo delo s pomočjo stavcev in drugih delavcev, ki so ostali v tiskarnah.

Ta prehod je bil zelo težak, zlasti zaradi tega, ker tudi viri informiranja niso bili organizirani. Informacije smo prejeli v glavnem samo od naših rednih sodelavcev ter od njihovih znancev in tako naprej. Zlasti delikatno je bilo preverjanje pri zunanje političnem dogajanju. Sam sem, recimo, kot glavni urednik *Ljudske pravice* napisal oster članek, kako se bomo uprli umiku partizanske vojske iz Trsta. In zvečer, ko je Kidrič to zagledal, je skočil pokonci in je rekel: »Ti ne veš, ampak mi smo se ravno danes na Titovo zahtevo dogovorili, da se bomo umaknili, ker je rekel, da si ne moremo dovoliti, da bi zakuhali novo svetovno vojno.« In je dodal, da so na novinarje pa pozabili. (*smeh*) To pripovedujem samo kot primer, kako je bilo delo težko. Vse je bilo improvizirano. Tiskarna je bila še starega tipa in se je delalo na svincu. Svinčene plošče so se pripravljale čez dan in običajno so šle v stroj blizu polnoči, tako da sem bil tudi sam, ker sem hotel sodelovati v celotnem procesu priprave številke, deležen tega in sem zaradi tega tudi zbolel. Že iz partizanov sem prinesel težave na pljučih. To pa me je dokončno prisililo, da sem se odrekel nadaljevanju tega dela. Poleg tega pa itak nisem nameraval postati profesionalni časnika.

Potem sem bil politični delavec in delal to, kar sem delal tudi v partizanih. Bil sem politični aktivist Osvobodilne fronte. Najprej na Gorenjskem, kot v partizanih, in na Dolenjskem, v Novem mestu.

No, nepričakovano pa sem prišel pred novo nalogo. Leta 1946 so me poklicali v Ljubljano. Tam me je čakal Edvard Kardelj, ki je bil takrat minister za zunanje zadeve v jugoslovanski vladi. Povedal je, da me nameravajo poslati na zelo pomembno delo, povezano z mirovno pogodbo z Avstrijo. Gre namreč za to, da bo Jugoslavija zahtevala priključitev koroških Slovencev k slovenskemu narodu, da bo zelo pomembno informiranje, ne samo slovenske javnosti, ampak tudi jugoslovanske in po možnosti tudi tuje, da bi se naša zahteva uresničila. Bil je zelo prepričljiv. Sicer sem se nameraval posvetiti svojim osebnim vprašanjem, ampak on je rekel: »To je zadnja priložnost, zgodovinska priložnost, da koroške Slovence rešimo pred ponemčevanjem.«

Odpoklicali so me ob koncu avgusta, po skoraj devetih mesecih, ko se je na nadaljnji konferenci pokazalo, da se ta jugoslovanska zahteva ne bo uresničila. Obenem pa se je takrat že začel nesporazum med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo, tako imenovani informbiro, in je bilo še toliko jasneje, da Sovjetska zveza ne bo podpirala Jugoslavije na mednarodnem polju. Leta 1949 je bila konferenca zunanjih ministrov v Parizu, na kateri so Sovjeti povedali, da se odpovedujejo podpori, da so glasovali za resolucijo, ki so jo pripravile zahodne države, in da je zdaj edino vprašanje, kako bo sestavljena državna pogodba z Avstrijo.

Ko sem se vrnil, sem vprašal Kardelja: »Ti je kaj pomagalo to, kar smo ti pošiljali s Koroškega?« Bili so razni zgodovinski dokumenti, deklaracije in tako naprej. In Kardeljev odgovor je bil skop: »Veš, kaj je rekel minister?« Mislil je takratnega zunanjega ministra Sovjetske zveze, Višinskega. »To je le papir. Kaj drugega bi bilo, če bi tekla kri.« In potem je dodal: »Sovjetska zveza je zainteresirana, da povsod, kjer je mogoče, imperializem krvavi.« Mene je to osupnilo. Prvi trenutek sem mislil, da je to kritika mojega delovanja in delovanja pokrajinskega odbora. Ampak sem se takoj pomiril, ker sem si rekel, da so zagotovo vedeli, da ne bom nikoli za prelivanje krvi, potem ko smo toliko doživeli v tej strašni svetovni vojni.

Kako ste se pa vrnili k problematiki komuniciranja?

Takrat je bil že čas hladne vojne, strašne napetosti in tudi vojne v etru radijskih postaj. Zlasti Sovjetska zveza je tudi na ta način gradila kampanjo proti Jugoslaviji, obtoževala jugoslovansko vodstvo in pozivala sile v Jugoslaviji, naj zavržejo takšno oblast. Naše službe so sprejemale te napade, ki so prihajali iz Sovjetske zveze, in moram reči, da so bili včasih prav ostudni, ko so nas zmerjali z ameriškimi agenti, negirali naš boj proti nacizmu, govorili, da smo bili Jugoslovani nemški agenti v taboriščih in vse mogoče stvari. Takrat smo seveda prekinili diplomatske odnose in tudi druge dežele iz njihovega tabora so prekinile odnose.

Seveda tudi Zahod ni nudil neke pomoči, ker so mnogi mislili, da je to dogovorjena igra med Sovjeti in med nami. Jaz sem vodil eno novinarsko delegacijo v Anglijo, kjer so najprej zastavili to vprašanje in je bila naša naloga predvsem pokazati, v čem je globina tega spopada, da gre pravzaprav že za dva različna sistema in da gre vsekakor za našo odločno pripravljenost, da bomo branili svobodo in demokracijo našega razvoja.

Kot odziv na te napade je bil ustanovljen Radio Jugoslavija. Namen je bil predvsem informirati tujo javnost, zato smo poleg naših jezikov (jugoslovanskih) oddajali tudi še v šestih jezikih. To je v dveh jezikih naših manjšin, italijanske in madžarske, potem pa še v nemškem, francoskem, ruskem, in španskem jeziku. Seveda sta bila oddajanje in uspešnost oddajanja zelo odvisna od tega, kako se bomo vživeli v razmere v teh državah, v življenje ljudi, v kaj bomo usmerjali pozornost ter kaj bomo tudi iz svoje zgodovine in sedanjosti predstavljali tem narodom.

Že na Radiu Jugoslavija sem se pravzaprav že nekako srečal z diplomacijo, ker je bilo pri poročanju treba tudi sodelovati s poznavalci teh dežel, tako da sem pravzaprav že nekako ob tem delu z eno nogo stopil v nadaljnjo diplomacijo. In ko se je takrat pojavila še posebna potreba po izboljšanju odnosov z zahodnimi državami, zlasti z Zahodno Nemčijo, s katero smo vzpostavili tudi glavne ekonomske odnose, sem bil poslan v Bonn, na veleposlaništvo Zvezne republike Nemčije kot politični svetovalec, da bi predvsem vzpostavljal stike z družbenimi organizacijami, s sindikati, socialnimi demokrati in z drugimi, da bi se poglobili naši ekonomski odnosi in da bi se tudi izpodbijalo nezaupanje, ki je v teh državah, v Nemčiji prav tako, veljalo do Jugoslavije, ko so nas še vedno obravnavali kot eksponente sovjetskega komunizma.

V Bonnu sem bil nezadovoljen, ker je to drugače tako mrtvo uradniško mesto, in sem prosil za premestitev na mesto generalnega konzula v Münchnu. Tukaj sem bil bližje Sloveniji in bilo je živahneje. Tudi politično in ekonomsko življenje ter ekonomski stiki s Slovenijo so bili zelo živahni.

Ali je v tem času prihajalo tudi na strani Zahoda do take sovražne komunikacije kot na strani Sovjetske zveze?

Iz literature je znano, da je ameriški predsednik rekel: »Držite jih nad vodo. (smeh) Toliko, da se ne bodo pogreznili pod tem bremenom.« In šele potem so prišli pogovori in potem je prišla pomoč v hrani ter tudi v orožju.

Ko so se odnosi s Sovjetsko zvezo izboljšali, se je situacija verjetno spremenila.

Ko je marca 1953 umrl Stalin, se je pojavilo vprašanje, kaj se bo zgodilo Sovjetski zvezi in kakšne so lahko posledice tudi za Jugoslavijo. Ravno takrat sta skozi München potovala Kardelj in Vladimir Bakarič, ki sta na Švedskem izvedla predavanje o samoupravljanju za socialne demokrate. Ustavila sta se za prenočišče v Münchnu kar pri meni v stanovanju, ker je bil to čas tistega Oktoberfesta. (smeh) No, in ko smo se pogovarjali, sta oba ocenjevala, da bo verjetno prišlo do sprememb, ker si mladi nasledniki Stalina ne morejo dovoliti iste metode vladanja, kot jih je kot samodržec uvedel Stalin. Kardelj mi je tudi povedal, da bo zaradi tega šel kot diplomat v Moskvo na naše predstavništvo, da bomo spremljali te stvari in tudi uravnavali odnose s Sovjetsko zvezo mogoče malo drugače kot prej. Potem sem bil res imenovan kot minister svetnik v veleposlaništvu Jugoslavije in sem ob koncu 1954. leta prišel v Moskvo.

Takrat je tam vladala vojna psihoza. Nemčija je pristopila k Natu in ruska občila so širila pričakovanje, da je to prvi korak k novemu napadu na Rusijo. Ljudje so začeli nabirati živila, prihajalo je do mednarodnih memorandumov, ne samo vlade, ampak tudi pravoslavne cerkve, akademije in tako dalje. Vsi so se obračali na evropsko javnost, da bi bil preprečen nov napad.

Potem sem tam doživel to, kar pravzaprav redko doživijo diplomati, ko je novo sovjetsko vodstvo pod vodstvom Hruščova resnično začutilo potrebo po normalizaciji odnosov z Jugoslavijo. Oni so namreč nameravali premagati izolacijo, v katero je Sovjetsko zvezo pripeljala Stalinova politika. Hruščov se je postavil na čelo novega kurza, da se najde pot do obnove diplomatskih odnosov.

O podrobnostih teh sestankov sem že pisal v svoji knjigi *Med svetom in domovino* (leta 1992 sta jo izdali založbi Obzorja iz Maribora in Dolenjska založba iz Novega mesta); omenjam samo enega, ko sva z ambasadorjem Dobrivojem Vidičem zastavila vprašanje mirovne pogodbe z Avstrijo. Sovjetska zveza je namreč vseskozi zavirala sprejem že pripravljene pogodbe, ki je šest ali sedem let ležala v predalu. Ko so Sovjeti trdili, da se ne morejo pogovarjati o miroljubni koeksistenci, saj naj bi se začela Nemčija oboroževati za nov napad na Sovjetsko zvezo, sem zelo odločno in ostro Hruščovu povedal, da prihajam iz Nemčije in da sem tam doživel zadnje volitve, da je tam široka fronta za mir, da so socialdemokrati na volitvah prejeli devet milijonov glasov in da to, kar trdi, preprosto ni res. To je zgrozilo zunanjega ministra Vjačeslava Molotova, ki je bil tudi prisoten na sestanku. Hruščov je obmolknil, ampak že čez nekaj tednov se je pojavil na nekem sprejemu ter šel naravnost k Vidiču in meni in rekel: »Bomo sklenili pogodbo z Avstrijo!«

Kaj se je zgodilo? Oni so ocenili, da morajo navezati neposredni stik z jugoslovanskimi voditelji in da morajo pokazati dejanje, ki dokazuje spremembo njihove politike. Tako so zdaj pohiteli, da je bila že 15. maja naslednjega leta podpisana mirovna pogodba z Avstrijo na Dunaju, 26. maja pa so že odpotovali z letalom v Beograd in seveda v nahrbtniku ponosno nosili tudi ta dokument kot dokaz: »Evo, mi smo začeli urejevati zadeve.«

Po Stalinovi smrti se je tudi na področju informiranja marsikaj spremenilo. Zlasti to, da niso več napadali Jugoslavije, da se je to umirilo. Celo odločili so se, da bodo objavili kaj pozitivnega, in jaz sem potem njihovemu podjetju za tujo literaturo predlagal knjižico o narodnoosvobodilnem boju Jugoslavije, prevod zgodovinarja Jovana Marjanovića. In so to res objavili, to je bila po številnih letih prva pozitivna knjiga o Jugoslaviji.

Ko so nekateri naši strokovnjaki prišli pregledat sovjetske arhive, so ugotovili, da je bilo vse, kar je bilo v knjižnicah, povsem očiščeno vsega, kar se je nanašalo na Jugoslavijo. Pred Titovim prihodom so se na nas obrnili glasbeniki z vprašanjem, ali imamo kakšne note, kajti bili so brez not za jugoslovansko himno. Tudi mi jih nismo imeli, ampak smo jim svetovali, da himno *Hej, Slovani*, ki je bila tudi poljska himna, zagodejo bolj umirjeno, z nekoliko počasnejšim tempom in jo odigrajo kot jugoslovansko himno. Prosili so, naj pride kdo iz ambasade, da bo pokazal, kako zveni poljska himna, in potem je ambasador poslal mene, ker je slišal, da sem včasih igral violino. In tako sem prišel v teater in bilo mi je v čast, da sem dal prve takte sovjetskemu orkestru, ki je imel pred sabo note za poljsko izvedbo himne *Hej, Slovani*.

Kaj naj rečem? Težko je bilo prelomiti to, kar se je v Jugoslaviji govorilo in pisalo o Sovjetski zvezi. Odločilen korak je bil potem narejen, ko je na sovjetsko vabilo prišla v Moskvo jugoslovanska delegacija pod vodstvom Tita in Kardelja. Potem so se začele slovesnosti, začelo se je obnavljanje bratstva. Jaz sem predsednika Tita spremljal na poti do Stalingrada in ta vožnja z vlakom je bila posebno doživetje. Na postajah se je zbralo toliko ljudi, da so stali celo na strehah. Bal sem se, da se bodo strehe, ki so se kar šibile, zrušile, da bo prihajalo do nesreč, pa se je vendar vse odvijalo srečno.

Kdaj ste se potem ponovno intenzivneje ukvarjali s komunikacijskimi vprašanji?

Moje delovanje v Sovjetski zvezi se je kmalu končalo, ker sem že čez dve leti prejel obvestilo iz Beograda, da je bil na volitvah izvoljen nov izvršni svet in da me v tem predlagajo za sekretarja za prosveto in kulturo. Omahoval sem, ker sem čutil, da bo delo v Moskvi še zelo potrebno, da te svečanosti, ki so se takrat odvijale, ne bodo trajne, da bo prihajalo do novih zapletov in tako dalje. Vendar so me vabile tudi zadeve na področju kulture in izobraževanja in sem res odpovedal delo pri ministrstvu za zunanje zadeve ter jeseni leta 1957 odšel v Beograd opravljat novo delo.

Moram povedati še, da je bil sekretariat za kulturo nekaj povsem drugega kot ministrstvo. Zlasti Boris Kidrič je zastopal stališče, da so vprašanja kulture, prosvete in ekonomije zadeva republik ter da za to niso potrebna nikakršna ministrstva na zvezni ravni, ampak samo koordinacijski organi, da se delovanje poveže. Seveda sem v tem smislu tudi jaz deloval in se v glavnem sestajal z republiškimi predstavniki na področju kulture, ministri za kulturo, s predstavniki akademij in tako dalje.

Tudi v tem delu ni bilo nemalo delovanja komunikacijskega značaja. Med drugim smo bili mi avtorji kulturnih konvencij z državami, ki so odnose z Jugoslavijo prelomile zaradi informbiroja, in bil sem predlagatelj in podpisnik prve kulturne konvencije s Češkoslovaško. Tudi vprašanja obveščanja naše javnosti so bila tesno povezana z vzgojnimi problemi. Takrat je bil v Jugoslaviji še velik del prebivalstva nepismen. Zlasti med ženskami na jugu države je ponekod bila celo 80-odstotna nepismenost. Zavzemal sem se, da bi se naše šolsko delovanje čim bolj povežalo s kulturnim, ne samo v pogledu opismenjevanja in tako naprej, ampak na splošno s kulturnim delovanjem, za katero je prav tako potrebna šolska vzgoja.

Opravili smo veliko pripravljalnih del, preden smo izvedli šolsko reformo. Mene je doletela ravno naloga dokončanja štiriletnega dela pri tej reformi. Moram reči, da mi je bilo

že takrat v veliko pomoč sodelovanje z Unescom, svetovno organizacijo za izobraževanje, znanost in kulturo. V njej smo dobili veliko dragocenega materiala o tem, kako so vprašanja izobraževanja in kulturne vzgoje urejena v drugih državah.

Ko se je moje delo izteklo in so bile nove volitve, nova organizacija izvršnega sveta, sem bil imenovan za sekretarja za informacije. Delo sekretarja za informacije me je spet preneslo na področje, ki mi je bilo zelo pri srcu. Moram reči, da je bil tudi čas zelo primeren za to. Takrat je bila v teku informacijska revolucija. Pojavili so se novi mediji. Bil sem v stiku z našimi tovariši v republiki, ki so delovali v okviru Visoke šole za politične vede, ki se je pozneje spremenila v fakulteto, še zlasti s tovarišem Francetom Vregom, s katerim sva bila prijatelja že v partizanih. Mile je bilo njegovo partizansko ime. Vreg si je na vse kriplje prizadeval, da bi se več pozornosti posvetilo novinarstvu in izobraževanju novinarjev za to delo. Dejstvo je, da je bil pravzaprav ves kader, ki je delal na tem področju, partizanski in povojni. Ljudje niso le slabo poznali nove komunikacijske tehnologije, ampak sta bili slabši tudi splošna in univerzitetna izobraženost. In vse to sem spremljal. Iz Beograda sem prihajal v Ljubljano ter tudi na predavanja na novo katedro za novinarstvo, ustanovljeno na današnji Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani.

Vi ste pomagali to katedro ustanoviti?

Z Vregom sva jo skupaj ustanovila in reševala tudi konkretna vprašanja. Ni bilo lahko najti predavateljev, ni bilo lahko komuniciranja začeti obravnavati kot teoretsko vprašanje, sociološko vprašanje.

Novi oddelek šole smo lahko ustanovili tako, da smo sami zagotovili tudi potrebna finančna sredstva. Radio Ljubljana in časopisi so bili zainteresirani za šolanje svojih kadrov ali pa novih kadrov, zato so prispevali v sklad za komunikacije, iz katerega so se financirala predavanja, zlasti pa nakup učil, ki so bila pri tem nujna, in literature.

Jaz sem imel srečo, da sem bil kot državni sekretar povabljen na polturistični obisk v Ameriko, pa sem odklonil turistični program in sem se priporočil, da so mi omogočili obisk štirih univerz z najintenzivnejšim delovanjem na področju novinarstva. In tudi to so mi omogočili. Priskrbeli so mi tudi knjige, s katerimi sem se oborožil za delo, za poglobljanje v komunikacijske probleme, in ko sem se vrnil, je bila že ustanovljena naša novinarska fakulteta kot prva novinarska fakulteta na balkanskem prostoru in poleg poljske v Varšavi edina novinarska fakulteta v socialističnih deželah.

Kakšen je bil odnos do raziskovanja in študija komunikologije, javnega mnenja ter novinarstva znotraj nekdane VŠPV? Ali so se pojavljali kakšni odpori?

Znotraj fakultete odporov ni bilo. Vsi smo se skupaj učili, učenci in profesorji. Za vse nas je bilo to novo in je bilo prav zato toliko večji izziv. Kjer smo le lahko, smo kupovali literaturo in si jo med sabo izposojali, ker smo bili pionirji. Debate so bile zelo ustvarjalne, ni bilo tako, da eni učimo in drugi poslušajo.

Katera so bila ključna vsebinska vprašanja, s katerimi ste se v tem času soočali?

Treba je bilo zaorati ledino za nekatera osnovna pojmovanja. Izvajal sem predavanja o sociologiji komunikacij, med katerimi sem poskušal malo globlje zajeti vlogo komuni-

kacijskih procesov v družbenem dogajanju in to tudi približati temu, kar se je dogajalo v naši stvarnosti. Pri tem sem naletel tudi na vprašanje javnega mnenja kot enega od glavnih produktov komunikacij. Naša prizadevanja so naletela na kritiko nekaterih, zlasti partijskih mož oziroma organov, češ da uvajamo preveč ameriške poglede na to vprašanje. Poskušal sem zahodnoevropsko pojmovanje javnega mnenja nekoliko približati naši stvarnosti in pokazati, da je javno mnenje mogoče povezati s samoupravnimi procesi oziroma da je to celo nujen element samoupravljanja. No, govorili so mi, da javnega mnenja pri nas ni, da javno mnenje že obvladujejo družbene organizacije, da je socialistična zveza prenosna inštitucija med nosilci odločitev ter med državljani in tako naprej.

Takrat so se pojavile tudi prve knjige s področja komunikacij. Pojavila se je Vregova knjiga o komuniciranju v samoupravljanju, pojavili so se nekateri prevodi. Vse več nam je bilo na voljo literature iz tujine. Kadar sem potem kot poslanec v zveznem parlamentu sodeloval na konferencah v tujini, sem se vedno pozanimal, kaj je novega na področju komunikacij in javnega mnenja. In to smo si seveda takrat vsi delili. Nismo se zapirali vase, tako kot slišim, da se danes zapirajo nekateri na fakulteti.

Ampak naj ostanem pri tem poglobljanju v vsebino in sociološki pomen komuniciranja, med katerim smo lahko tudi klasičnim pogledom, ki so prihajali z Zahoda, dodajali svoja spoznanja. Recimo, prej se je veliko govorilo o osnovi informacije, tako imenovani liniji: kdo – kaj – komu. Mi smo pa ugotavljali, da je predvsem pomembno tudi to, kdo je ta »kdo« – iz širšega okolja. Iz kakšnega družbenega okolja izhaja, da gre v to komunikacijo. In naprej: ne samo, kako je komunikacija do nekoga prišla, ampak tudi, kakšne so njene posledice za širše okolje, da se proces komuniciranja v resnici vključi v družbeni proces. In tako so potekale razne razprave. V Ljubljani smo organizirali tudi okrogle mize za kolege iz drugih republik in tako naprej.

V sedemdesetih letih je bil profesor Vreg tarča kritik centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije. Kako ste takrat »ubranili« komunikologijo in profesorja Vrega pred sankcijami CK ZKS?

To je zame zelo težko vprašanje. V nekem trenutku me je sekretar centralnega komiteja France Šetinc obvestil, da bo formirana komisija, ki bo razpravljala o profesorjih na šoli. Ko smo ustanavljali fakulteto, je bilo osnovno vprašanje, ali ima novinarstvo svojo osnovo v neki vedi ali je to samo veščina pisanja, ki jo mora pridobiti človek, potem ko postane pravnik, zdravnik ali karkoli, skratka, ko pridobi že neko drugo izobrazbo. Že ob ustanovitvi so nekateri menili, da ta smer študija ni potrebna, ker novinarstvo nima znanstvene podlage, ampak je – kot rečeno – to samo stroka, sposobnost pisanja, ki jo mora posameznik pridobiti poleg kakšne druge profesije, če hoče postati novinar. Mi smo trdili prav nasprotno: da je komunikologija posebna znanost, da to ni samo stroka pisanja. To je bila osnovna dilema in to je bil tudi osnovni argument proti ustanavljanju posebne novinarske fakultete in proti študiju komunikacijskih procesov. To je bil prvi in glavni problem na tej politični šoli oziroma potem fakulteti.

Že v začetku, še preden se je ustanovilo novinarstvo?

To je bilo takrat, ko smo ustanavljali ta študij. Saj so se tudi druge vede ubadale s podobnimi težavami. Postavljalo se je tudi vprašanje, ali je sociologija veda ali ne, in še dol-

go časa potem, ko so drugje že imeli fakultete za sociologijo, pri nas posebnega sociološkega študija še ni bilo. Takrat se je za priznanje sociologije boril tudi Jože Goričar. Še dlje časa pa je trajala borba za priznanje komunikologije kot vede o tako pomembnem pojavu, kot je komuniciranje, zlasti v času informacijske revolucije oziroma izuma novih komunikacijskih sredstev in povečanja njihovega vpliva na življenje ljudi.

In kako se je potem to povezalo s sankcijami proti profesorju Vregu?

Sankcije so bile uperjene ne samo proti profesorju Vregu, ampak proti več profesorjem. Sekretar centralnega komiteja France Šetinc, ki je pri meni celo diplomiral s temo o svobodi informiranja, me je obvestil, da se pripravlja ukrep proti profesorju Vregu, in rekel: »Lahko pomagaš, če se boš vključil v to komisijo in boš lahko kot član komisije zagovarjal stališče ter ga ubranil.« Takrat je bilo v nevarnosti samo novinarstvo, grozila je ukinitve novinarskega študija.

Torej študija kot celote?

Ukinitve študija novinarstva in seveda odstranitev Vrega kot glavnega pionirja tega študija. V tisti zelo neprijetni družini sem sodeloval zato, da sem lahko v njej zagovarjal pomen študija in Vregov pozitiven doprinos. Mislil, da so bili takrat trije profesorji izključeni s fakultete, Vregu pa se to ni zgodilo. V zvezi z njim je bilo omenjeno samo to, da je treba paziti, da ne bo v študij vnesel preveč ameriškega vpliva.

Takrat je bilo temeljno vprašanje tudi tisto z začetka, torej ali je novinarstvo sploh smiselno kot temeljna disciplinarna usmeritev?

Takrat je bilo še zadnjikrat, ko je bilo treba ubraniti stališče, da ima novinarstvo svojo podlago znanstvenega študija, s katero je utemeljena katedra za novinarstvo.

V petdesetih letih ste se dejavno ukvarjali tudi z medijsko zakonodajo. Lahko opišete, kako je to delo potekalo in kateri so bili ključni izzivi?

Kot sekretar za informacije sem takoj začutil, da moramo tukaj globlje zaorati na to področje, zlasti z vprašanjem svobode komuniciranja. Vprašanje svobode informacij, zlasti časopisov, so v Združenih narodih obravnavali od vsega začetka. Že prvo leto po koncu vojne so organizirali konferenco o svobodi informiranja, ki ni bila uspešna, ker se predstavniki socialističnih dežel in zahodnega kapitalizma ni uspelo zediniti. Čutil sem, da v naši praksi po eni strani prihaja do birokratskega vmešavanja v področje informiranja. Da prihaja celo do ukinitve časopisov ali obsodbe posameznih prispevkov in celo avtorjev. Zato sem zelo poglobljeno poskušal najti rešitve, ki naj bi bile tudi na ravni naprednih evropskih držav. Pri tem mi je pomagala tovarišica Marija Vilfan, ki je bila predsednica nacionalne komisije za Unesco v Beogradu in nam je posredovala marsikaj. Že ko sem sodeloval pri šolski reformi, smo na stroške Unesca poslali veliko učiteljev v druge dežele, da so se seznanjali z njihovimi šolskimi sistemi. In takrat mi je Marija dobavljala mnogo literature, ustavne rešitve, zakone drugih držav, rezultate nekaterih naporov Unesca za odločnejše rešitve na tem področju. Tako mi je potem v sodelovanju z novinarji iz vseh republik, še posebej pa Slovenije, in ob

upoštevanju vseh variant, ki so bile uporabljene v različnih deželah, zlasti tistih, kjer sta najrazvitejša tisk in komuniciranje, uspelo dokončati zakon o svobodi tiska in drugih sredstev informiranja.

V njem je bilo celo nekaj rešitev, ki so bile naprednejše od naše zdajšnje. Recimo, vprašanje odgovora. Odgovor je nekaj zelo pomembnega, ker je pravica, ki jo mora imeti nekdo, ki sta mu bila prizadeta bodisi njegova čast bodisi ugled ali pa je utrpel ekonomsko škodo. Po drugi strani morajo biti mediji zaščiteni, da se ta pravica ne zlorablja in da se ne polnijo njihove strani s prispevki posameznikov, ki se na ta način vrivajo v vsebino. To smo dosegli tako, da je bila pravica do odgovora na objavljeno informacijo dana tistim, ki so utrpeli škodo pri ugledu ali ekonomsko škodo, da je organ – torej glasilo – obvezano objaviti tak odgovor, in če tega ne stori v določenem roku, je zadeva na sodišču. Celotno v dokumentih Združenih narodov so citirali to našo rešitev.

Sekretariat za informacije pa je bil tudi neposredno producent pomembnih publikacij. Mi smo bili izdajatelji *Mednarodne politike*, potem *Jugoslavije* kot posebne reprezentativne revije, tudi časopisa, ki je bil leksikografsko urejen, da je lahko dopolnjeval leksične podatke o Jugoslaviji in tako naprej. Izdajali smo tudi revijo o aktualnih vprašanjih socializma v francoskem jeziku. Od leta 1961 pa je v angleškem in ruskem jeziku izhajala tudi *Socialistična misel in praksa*, ki je bila prav tako namenjena mednarodni javnosti. Prizadevali smo si biti intelektualno aktivni v mednarodnem prostoru, da opozorimo, da poleg sovjetskega obstajajo tudi drugačni modeli socializma.

Vzpostavili smo tudi mednarodne stike. Med drugim sem bil član mednarodnega komiteja v podporo alžirski revoluciji in sem ekipo beograjskih snemalcev poslal v Alžir, da so posneli alžirske borce. To je bil prvi dokumentarni film o alžirski revoluciji.

Naj omenim še področje kulture. Prepričan sem bil, da je najboljša mednarodna propaganda za neko deželo njena literatura, njeno leposlovje, in sem dosegel, da je parlament odobril akcijo, da smo deset leposlovnih del iz vseh predelov Jugoslavije dali prevesti v angleščino in so izšli pri angleški založbi. Tako je, recimo, čez nekaj let Ivo Andrić s svojim najbolj znanim delom *Most na Drini* celo prejel Nobelovo nagrado, ker je angleška različica že obšla svet.

Delo z informacijami pri tem sekretariatu mi je omogočilo poglobljen pristop k omenjenim vprašanjem in začel sem hoditi na predavanja v Ljubljano na fakulteto in tudi v beograjsko Visoko šolo za politične vede. Ko mi je potekel mandat, sem začasno sprejel uredništvo časopisa *Komunist*, ki sem ga poskušal spremeniti v nekakšno normalno družbeno glasilo, predvsem pa sem dosegel, da se je njegova produkcija decentralizirala. Prej je izhajal samo v Beogradu in v Beogradu so ga prevajali v slovenščino, hrvaščino in makedonščino, nato pa smo vse prenesli v republiške redakcije, ki so ne samo objavljale gradivo iz centralne redakcije, ampak so lahko dopolnjevale časopis z dogajanjem v svoji republiki. Nekateri so mi celo očitali, da hočem republikanizirati partijo, ampak popoln nesmisel je bil, da smo, recimo, v Beogradu tiskali časopis v italijanskem jeziku. In za podobno ureditev sem si prizadeval potem tudi pri delovanju televizije: oddaje v italijanščini smo prenesli v Koper in smo celo prispevali 50 odstotkov sredstev za postavitev koprskega studia in začetka njegove ekspanzije v Italijo.

Kdo pa so bili še drugi ljudje v Jugoslaviji, ki so se takrat teoretsko ukvarjali s komuniciranjem?

To je bilo predvsem v Ljubljani.

Profesor Vreg in vi?

Vreg je osrednja osebnost. Tudi njegova prva knjiga je bila pravzaprav nekakšen začetek tega dela. Vendar je bilo pomembno tudi, da smo se odprli drugim fakultetam. Šlo je med drugim za neke vrste pobratenje s fakulteto v Münchnu. V Ljubljani je na novinarski katedri celo leto predaval ameriški profesor Dallas Smythe. In tudi sicer me je že iz mojih časov na radiu ves čas zanimalo vprašanje mednarodnega komuniciranja. Iz Beograda, kjer sem še delal, sem dosegel, da se je fakulteta v Ljubljani opredelila za program simpozija na temo komuniciranja in mednarodnega razumevanja. Sredstva za to sem zagotovil iz Beograda, vsebinska priprava pa je potekala predvsem tu. Tukaj smo se sestajali in tukaj smo se dogovarjali o vsebini. Seveda smo o tem obvestili tudi Unesco, zaprosili za njegovo pokroviteljstvo. Podpredsednika Unesca so določili za pokrovitelja in obljubili, da se bo udeležil tega simpozija. Zato smo šli še toliko širše z vabili. V tuji literaturi smo zasledili imena ali univerze, kjer so bili še posebej aktivni, in smo tako poslali vabila zelo uglednim profesorjem novinarstva in komunikacij tudi v Ameriko, v druge države, skladno s politiko neuvrčenosti tudi Indijcem, Egiptu, eden glavnih sodelavcev je bil ambasador Mustapha Masmoudi, ki je bil predstavnik Tunizije pri Unescu in je tudi od tam podpiral naše delovanje. Udeležba je bila zelo široka, mislim, da je bilo 120 udeležencev samo iz drugih držav.

To posvetovanje se je začelo prvega septembra 1968 – isti dan, ko je Sovjetska zveza zasedla Češkoslovaško. Zasedanje je bilo po eni strani na ta način nekoliko ohromljeno, ker se je tudi med našimi prijatelji iz drugih dežel predvsem zastavljalo vprašanje, kaj bo sledilo. Pri nas so nekateri celo omenjali, da bi po Češkoslovaški lahko prišla na vrsto Jugoslavija.

Jaz sem zagovarjal stališče, da je treba zaostriti sklepe tega posvetovanja v odločnejšem apelu za mir, predvsem proti hujskanju k mednarodnemu sovraštvu in celo k vojni nevarnosti. Ljudje so namreč pripovedovali, da je Sovjetska zveza širila informacije, da brani Češkoslovaško pred novo nemško agresijo. Menil sem, da nam bo uspelo sprejeti tudi neko resolucijo, da se je v teh mednarodnih mejnih odnosih treba stalno izogibati hujskanju k vojni in vojni nevarnosti in tako dalje. Vendar mi to ni uspelo, ker nekateri iz neuvrčenih dežel, ki so bili deležni velike sovjetske pomoči, tudi vojaške, niso bili pripravljeni podpisati kaj takega.

Kaj pa Mednarodno združenje za raziskovanje medijev in komuniciranja, IAMCR oziroma AIERI? Sami ste tudi bili njegov del, ste bili dejavni že od začetka?

Že takrat, ko sem prišel na sekretariat za informacije, je bila Jugoslavija članica organizacije. Ta organizacije je bila zanimiva ne samo zato, ker je obravnavala komunikacije, ampak ker se je v njej zadržala pripadnost brez blokovske omejitve. Člani te organizacije so bili tudi iz Moskve. Organizacija je bila drugače v finančnih težavah in pod pritiski, da naj bi se vendarle razdelilo po blokkih. Jaz pa sem želel podpreti ravno to skupno delovanje, in omogočili smo, da so sklicali konferenco v Hercegovnem, ki smo jo tudi financirali. Nastopili smo z referatom o komuniciranju v sistemu samoupravljanja, da smo se malo pohvalili. Pozneje sem bil izvoljen za podpredsednika in izvedli smo konferenco v Švici, eno tudi v Pamploni v Španiji, in tako se je pravzaprav komuniciranje s strokovnjaki s tega področja še toliko bolj razvijalo.

Ali je bil simpozij v Ljubljani leta 1968 prelomnica, na kateri je v gibanju neuvrščenih komuniciranje postalo pomembnejše vprašanje?

Nedolgo po tem simpoziju, oktobra 1968, je bila v Parizu generalna konferenca Unesca. In vsakokrat je bilo na dnevnem redu tudi vprašanje kulture in komunikacij. Marija Vilfan me je povabila v mednarodno delegacijo Jugoslavije in sem seveda z veseljem prišel tja, ker sem vedel, da se bom lahko obogatil s poznanstvi in z gradivom. In res je bilo tako.

Po pogovorih z nekaterimi udeleženci sem začutil, da je veliko večji interes za komunikacije, kot kaže sama organizacija. Pod točko o informiranju je vodstvo kongresa postavilo pravzaprav samo širjenje publikacije o Unescu. Vendar sem jaz nastopal v razpravi z idejo, da bi Unesco moral delovati širše in bi se moral lotiti pojava komunikacij kot novega družbenega pojava, ki zadeva življenje milijonov ljudi in tudi odnose med narodi, ter da bi bilo treba znanstveno pristopiti k proučevanju tega novega fenomena. Zamisel so takoj podprli udeleženci iz Kanade in Indije. Na nek način jo je sprejelo tudi vodstvo Unesca, pomočnik generalnega direktorja je, sklicujoč se na delo naše sekcije za informiranje na kongresu, pohvalil tudi ljubljanski simpozij in idejo, da bi se bilo treba znanstveno posvetiti proučevanju komunikacij. Tako je bilo sklenjeno, da bo Unesco organiziral začetno posvetovanje novinarjev, teoretikov, profesorjev novinarstva itd. za program o tem vprašanju.

In res je bilo naslednje leto sklicano tako posvetovanje v Kanadi. Nisem se ga mogel udeležiti, kajti prav v tistih dneh je bil moj oče na smrtni postelji. Po tolikem trpljenju – imel je raka na pljučih – sem moral do zadnjega ostati ob njem, zato sem se opravičil in zaprosil za gradivo o rezultatih. Rezultat posvetovanja pa je bil sklep, da je treba v Unescu organizirati še veliko širše znanstveno posvetovanje o komunikacijah in seveda povabiti vse članice, vse dežele, naj se pridružijo. Že to posvetovanje v Kanadi je sprožilo idejo, ki je ostala prisotna tudi na naslednji generalni konferenci Unesca, na kateri je bilo potem sklenjeno, da bo oblikovana komisija, ki je po svojem predsedniku dobila ime MacBridova komisija. Predvidevali so, da bo idejni vodja komisije Marshall McLuhan, ki je pravzaprav eden od glavnih in prvih teoretikov komunikacij, ki jih je imenoval podaljšana roka človeka, vendar zaradi zdravstvenih težav ni mogel sodelovati. No, ta komisija se je sestala konec 1977. leta, tako da je 1980. leta končala svoje delo s tem poročilom. Sam sem za komisijo pripravil dva referata. Eden je bil elaborat o novi informacijski ureditvi, kaj naj bi to bilo in kaj naj bi to pomenilo; zato, da se je komisija sploh orientirala. Drugi referat pa je bil o profesionalni etiki v komuniciranju.

Ta vprašanja je naslavljal tudi gibanje neuvrščenih. Če se ne motim, se je leta 1973 v Alžiriji gibanje neuvrščenih prvič izreklo o komunikacijski problematiki.

Tako.

Kako je prišlo do tega?

Glavni pobudnik za to je bil Mustapha Masmoudi, ki je bil ambasador Tunizije v centrali Unesca, drugače pa je bil udeleženec ekonomske konference neuvrščenih narodov v Alžiru. V Alžiru se je rodila ideja o zmanjšanju gospodarskega prepada med neuvrščenimi in razvitim svetom. To ga je spodbudilo, da je s predlogom nastopil tudi v pogovorih v Parizu.

Takoj sem se mu pridružil. Trdil sem, da je treba preseči popolno odvisnost nekaterih dežel od informacij razvitega sveta, ko se neuvrščeni pojavljajo v svetovnih medijih samo ob kakih katastrofah ali pa državnih udarih. Treba je bilo razviti nacionalne medije in tako naprej. Takoj sem mu predlagal, da bi delovala skupaj, in sem še celo za MacBridovo komisijo pripravil elaborat o novi informacijsko-komunikacijski ureditvi ter o tem, da bi pravzaprav ta problem moral biti osrednji problem naše komisije.

Na podlagi česa ste bili imenovani v to komisijo? Ali je MacBride tudi sam koga predlagal za članstvo?

Ker sem prispeval tudi k nekaterim drugim projektom Unesca, so me že zato imeli napol na seznamu in jaz sumim, da je to najbrž prišlo od Unesca in da so od Jugoslavije zahtevali samo potrditev.

Ali morda veste, kako je bilo v primeru drugih držav?

Veste kaj, menim, da je bila pri tem pomembna predvsem kakovost dela. Indijski član delegacije, Boobli George Verghese, je bil vodja indijske nacionalne komisije za organizacijo komunikacij v zelo težkih pogojih, ko je bilo treba tako različne dežele spraviti pod eno streho. Potem Hubert Beuve-Mery, ki je bil ustanovitelj časopisa *Le monde*, Mustapha Masmoudi, iz Egipta Gamal El Oteifi in seveda Gabriel García Márquez iz Kolumbije. Márquez je bil povabljen ne samo kot pisatelj, ampak tudi kot publicist in je bil izjemno prijateljski.

Eno zasedanje je MacBridova komisija na mojo pobudo izvedla tudi v Dubrovniku. Márquez se je navdušil za Jugoslavijo, ker se mu je pripetilo, da je šel v Dubrovniku k brivcu, in ko sta se pogovarjala, je brivcu povedal, iz katere dežele je, ta pa mu je odvrnil: »Jaz pa sem ravnokar bral odlično knjigo nekega pisatelja. Sto let samote ali kaj.« Márquez pa je vzkliknil: »Pa to sem jaz!« Dejstvo, da je bil v tuji deželi spoznan na tak način, ga je še toliko bolj pritegnilo, da sva veliko komunicirala.

Nedavno je Breda Pavlič v intervjuju, ki sva ga izvedla z njo za Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo (2015), omenila, da je bilo pri jugoslovanskih politikih kar nekaj nerazumevanja glede komunikacijske problematike, da se je pojavljal odpor.

Veste, naših forumov se je držalo mnenje, da so informacije predvsem orodje oblasti. In da je pravzaprav vse to, kar mi počnemo z javnim mnenjem in tako naprej, pravzaprav nekakšno odvzemanje njihovega monopola. Kakor so bili proti mojemu zavzemanju za javno mnenje, tako so bili tudi proti drugim ukrepom, ki so vodili v demokratizacijo tega področja. Saj je šlo tudi v resnici za demokratizacijo komunikacij in demokratizacijo sistema.

Kakšen pa je bil pogled na družbeno vlogo novinarstva?

Uradno stališče glede vloge novinarjev je bilo, da je novinar družbeni delavec, da mora izvrševati poslanstvo družbenih organizacij. Ko smo se temu odpovedali in novinarjem dali svobodo, je bil to velik premik. Z Manco Košir sem bil na kongresu novinarjev v Novem Sadu, kjer sva zastopala stališče, da novinarjev ne moreš obremenjevati z vlogo družbenega

delavca, v kateri bi moral pravzaprav zastopati interese družbenih organizacij. Do tega kongresa so bili novinarji razumljeni kot družbeni delavci, ki so odgovorni za družbeno stanje, ne pa kot poročevalci o tem stanju in svobodni komentatorji. To stališče je bilo nato spremenjeno na jugoslovanskem kongresu novinarjev v Novem Sadu, v osemdesetih letih.

Torej ni bilo kake velike podpore s te strani, ko ste pri Unescu naslavljali vprašanje demokratizacije komuniciranja?

Zame nikoli ni bilo dosti možnosti, da bi spregovoril jugoslovanski javnosti o tem, kaj počnemo v Parizu v tej komisiji. Še posebej je bil problem s sovjetskimi predstavniki. Na prvem sestanku komisije je eden od uglednih članov CK nastopil tako, da se je pridružil Američanu in rekel: »Seveda, naša naloga je, da najdemo hitrejše, uspešnejše oblike komuniciranja. Pri nas, recimo, naša agencija TASS potrebuje za informacijo toliko bajtov, v Parizu pa jih potrebujejo toliko. V Parizu potrebujejo toliko časa za objavo informacije, pri nas pa jo objavimo v tolikem času.«

Torej popolnoma tehnično.

Popolnoma tehnično. Jaz pa sem nastopil tako: »Menim, da sem nismo prišli kot inženirji, temveč kot družbeni delavci, zato moramo informacije obravnavati kot družbeni pojav. Informacije v službi človeka. K temu naj bi vodili nova ekonomska ureditev in nova informacijsko-komunikacijska ureditev.« Takrat je prvič skočil po meni sovjetski predstavnik, ki je rekel: »Kakšna ureditev, to mi diši po Hitlerjevi ureditvi.« Jaz pa sem odgovoril: »Vi boste meni govorili o Hitlerjevi ureditvi v zvezi z Jugoslavijo? Dobro veste, kakšen je bil naš prispevek k boju.« In ta spopad je očitno malo zainteresiral tudi zahodni tisk, da se je začelo naši komisiji posvečati več pozornosti. Tudi ni bilo več bojazni, da je to nekaj enostranskega, v politični domeni komunizma.

Sovjetska zveza je potem ocenila, da je pravzaprav nespametno biti proti. Tega človeka so poklicali iz komisije in poslali novega člana komisije, Sergeja Loseva, direktorja agencije TASS. Kar naenkrat pa so se začeli tudi v drugih državah pod njihovim vplivom zavzemati za novo ureditev. Češ da bo tukaj dana večja moč državam in da bo to področje bolj pod kontrolo. In to je bila pravzaprav glavna težava, ki smo jo na koncu imeli.

Na Zahodu so se začeli obračati proti nam, češ, toliko govorimo, da morajo tudi države podpreti gradnjo novih sistemov za komunikacije, radijskih postaj in tako naprej. Menili so, da to vodi k podržavljenju komunikacijske dejavnosti.

Torej so bile na začetku večje težave s Sovjetsko zvezo, potem pa z Američani?

Tako, tako. Predvsem po tem, ko je pred generalno konferenco Unesca v Beogradu leta 1980 izšel referat MacBridove komisije. MacBride se je v uvodu celo zahvalil Masmoudiju in meni, da sva vplivala na usmeritev delovanja komisije. In seveda sem čutil, da se moramo dobro pripraviti na konferenco, da nam ne ovržejo elaborata ter seveda tudi same ideje o novi informacijski in komunikacijski ureditvi.

Potrudil sem se in napisal tudi brošurico v slovenskem jeziku. Med pripravami sem potem dosegel, da so v Beogradu v sekretariatu za informacije financirali mojo knjigo v tujih jezikih, tako da je pred konferenco izšla knjiga o novi ureditvi v angleškem, francoskem in

španskem jeziku. In pozneje sem od nekaterih kolegov prejel informacije, da so jo zlasti v Južni Ameriki sprejeli z odprtim srcem, ker je vendar šlo za njihovo večjo neodvisnost, predvsem od ameriških monopolov, ki so obvladovali njihov komunikacijski svet.

Poročilo MacBridove komisije je na nekaterih mestih tudi precej ostro, kritizira doktrino prostega pretoka informacij, govori o ekonomski cenzuri – da je lahko ekonomska cenzura prav tako nevarna kot birokratska. Verjetno ste pričakovali, da se bodo ZDA ostro odzvale na to.

Prva priložnost je bila konferenca Unesca in mene so neuvrščeni izvolili za predsednika komisije za informacije. Komisijo sem vodil tako, da je potrdila poročilo MacBridove komisije in tudi zahteve po novi komunikacijski ureditvi. Tako je ob glasovanju samo angleška delegacija izrazila zadržek, a ni glasovala proti. Američani pa so jo celo potrdili. Ameriški predstavnik je sicer po konferenci prišel k meni in vprašal, ali se tega v javnosti ne da predstaviti, kot da so bili tudi oni proti. Odgovoril sem: »Oprostite, to je že šlo v javnost (smeh) in je tega konec.«

Torej je bila prva preizkušnja uspešna.

Vendar pa je pozneje prišlo do hujšega upora Zahoda. Leta 1984 so ZDA protestno izstopile iz Unesca, naslednje leto Velika Britanija, in sicer v znamenju protesta proti novi mednarodni informacijski in komunikacijski ureditvi ...

Takrat sem napisal članek z naslovom *Ne gre samo za komunikacije*. Angleže in Američane je motilo, da se je na vseh zasedanjih Združenih narodov in na drugih mednarodnih forumih pojavljalo tako številčno predstavništvo neuvrščenih dežel. Neuvrščenim deželam, ki so imele že večino v teh svetovnih organizacijah, so hoteli pokazati, da se s to večino ne bodo mogle poigravati. Prvi ukrep proti Unescu je bil pravzaprav samo začetek ostrega mednarodnega kurza, ki so ga takrat ubrali Američani.

Ampak Američani se najbrž, če bi bilo njihovo vodstvo drugačno, ne bi odzvali tako. Jimmy Carter je bil na primer milejši glede ravnanja Amerike v mednarodnih odnosih.

Ne, menim, da to ni stvar enega človeka, temveč celotne mednarodne usmeritve ameriške politike, ki je šla v spremembe. Predvsem menim, da lahko ostanem pri stališču, ki sem ga takrat zapisal – da ni šlo samo za komunikacije, ampak tudi za splošne odnose v mednarodni areni.

Kako bi danes ocenili delo MacBridove komisije?

O poročilu MacBridove komisije smo izvedli okroglo mizo, ki jo je organiziral Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo, vodil pa jo je Slavko Splichal. Bilo je zanimivo. Naslov posvetovanja je bil 25 let pozneje. Jaz sem pripravil uvodni prispevek »The MacBride Report – 25 years later« (objavljen je bil v reviji *Javnost—The Public* leta 2005), v katerem sem govoril o tem, kaj je po moji oceni preživelo iz našega dela, iz našega referata. Tudi vse velike spremembe v svetu komuniciranja. To je bilo tudi moje zadnje dejanje na tem področju.